

KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER I RANDABERG (KKR). MERKNADER TIL UTKAST TIL FØRSTEGANGSBEHANDLING

28. mars 2019

Merknad	Rådmannens vurdering
1. Lyse Elnett AS, 12. 9. 2018.	
<p><u>Eksisterende infrastruktur:</u> Planen må ikke sette begrensninger for vedlikehold og nødvendig arbeid på eksisterende infrastruktur som nettstasjoner, kabler, linjer og fordelingsskap.</p> <p>Dersom bygg med nettstasjonsrom ønskes fredet, må det tas hensyn til at det tider vil være behov for vedlikeholdsarbeid og utskifting av elektroniske komponenter i nettstasjonen. Planen må ikke vanskeliggjør arbeid som er være for å opprettholde en sikker strømforsyning.</p> <p>Områder som i hht. planforslaget vil inngå i kulturminneplanen vil inneholder kabler og linjer som allerede er etablert. Planen må ivareta dette slik at nettselskap kan utføre nødvendig vedlikehold og oppgradering av anlegg (linjer og kabler).</p>	<p>Innspillet tas til etterretning. Planen legger ikke begrensninger for nødvendig vedlikehold og oppgradering.</p> <p>I kapittel 3 er transformatorioskene som ligger langs veiene pekt på som verdifulle kulturminner. Det er imidlertid ingen nettstasjonsrom er foreslått fredet i denne planen.</p>
2. Fylkesmannen i Rogaland, 30.3.2015	
<p>Kulturminner, materielle som immaterielle, gjør oss i stand til å forstå fortiden vår. Samtidig bidrar disse kildene til samfunnsutviklingen fremover, både som kilde til kunnskap, opplevelser og verdiskaping. En god kulturminneplan er og viktig for en effektiv plan- og byggesaksbehandling i kommunen. Vi synes derfor det er svært positivt at Randaberg kommune har utarbeidet et forlag til kommunedelplan for kulturminner.</p>	
<p>Vår vurdering</p> <p>Nord-Jæren og ikke minst Randaberg har en svært lang og rik historie. Dette gjenspeiles i en fylldig, godt skrevet og beskrevet utredning om Randaberg sin historie og kulturminner. Dette gjør ikke bare kommunedelplanen til et planverk, men også et oppslagsverk og formidler av kunnskap.</p>	
<p>Med Randaberg sin lange historie er også kulturlandskapet viktig. Kulturlandskapet er godt beskrevet og det er positivt at planen peker ut regionalt viktige landskap. Steingarder er godt beskrevet i planen, men</p>	<p>Innspillet tas til følge. Avsnitt 1.3. suppleres med tekst som omhandler andre viktige kulturskapte landskapstyper. Kystlynghei er</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
vi savner likevel en nærmere beskrivelse av andre viktige kulturskapte landskapstyper slik som torvmyrer, kystlynghei etc.	nevnt som en del av Vistnes som er foreslått til hensynssone for kulturminner.
Tiltaksplanen lister opp tiltak for kartlegging og oppdatering av databaser, vedlikehold og tilrettelegging og innspill til hvordan kulturminner kan integreres i kommuneplanens arealdel (kart og bestemmelser). Planen viser ansvar, tidsplan for gjennomføring og økonomi. Vi mener tiltaksplanen gir en god oversikt over oppgaver innenfor kulturminneforvaltningen. Det er likevel viktig at en slik tiltaksplan/handlingsdel oppdateres. Det er fastsatt at kommunedelplaner skal ha en handlingsdel som skal revideres årlig. Vi anbefaler derfor at tiltaksplanen i større grad bør knyttes opp mot kommunens årlige revisjon av økonomiplan.	Innspill tas til følge. Koblingen til kommunens årlige rullering av økonomiplan gjøres tydeligere i kap. 7. Tiltaksplan.
Tiltaksplanen peker også på oppgaver inn mot rullering av kommuneplanens arealdel. Det foreslås innspill om hensynssoner for kulturminner og -miljøer samt bestemmelser og retningslinjer. I et eget notat kommer det forslag til konkrete bestemmelser og retningslinjer til kommuneplanens arealdel. Vi mener det er positivt at kommunen vurderer juridiske rammer for forvaltning av kulturminner i plan. Vi har ikke mulighet til å gå konkret inn å vurdere de enkelte innspillene i denne høringen, men vi mener at deler av innspillene går ut over plan- og bygningsloven sine materielle rammer. Dette er for eksempel forslag til bestemmelser punkt 1.1, 1.2, 3.1 og 6.1 samt innføring av hensynssoner hvor andre vesentlige interesser, slik som landbruk, kan bli tilsidesatt. Vi legger til grunn at notatet er et innspill til kommuneplanen og at en helhetlig vurdering av innspillene tas i forbindelse med revisjon av kommuneplan.	Innspillet tas til etterretning, og vurderes videre i forbindelse med kommunens behandling av planbestemmelsene til kommuneplanen. En bearbejdet versjon av notatet som det refereres til følger nå som vedlegg til forslaget til kommunedelplan for kulturminner.
Langs store deler av Randabergkysten, og særlig vestkysten, inngår i Jærstrendene landskapsvernområde. Et av formålene for et slikt vern er å ta vare på et særegent kulturlandskap hvor også kulturhistorien inngår. Landskapsvern og kulturminnevern går derfor godt sammen. Vedlikehold (ikke utvidelser eller vesentlige endringer) av eksisterende bygninger i landskapsvernområdet er tillatt. Dette er kanskje spesielt knyttet til naust. Det må påses at dette gjøres på en kulturhistorisk faglig god måte. Nausttuffer gir en god tidsdybde og ut i fra landskapsvern bør disse søkes bevart. For de nausttuffene som er kartlagt som fornminner gjelder automatisk vern etter kulturminne-lovverket, i tillegg til landskapsvernet. Oppføring av naust på eldre nausttuffer vil i utgangspunktet være i strid med vernereglene for landskapsvernet.	Innspillet tas til følge. Det innarbeides en formulering i avsnitt 3.2.6. <i>Miljøer av naust</i> som ivaretar innspillet fra fylkesmannen

Merknad	Rådmannens vurdering
3. Randaberg kirkelig fellesråd (RKF), 12. 9. 2018.	
RKF er glad for planen for kulturminner som nå legges frem på høring.	
I. Det er gjort en flott arbeid med restaureringsarbeid med kirkeruinene på Viste (omtalt på side 71 i planen). Vi mener at Randaberg kommune bør jobbe for at en tilsvarende arbeid blir gjort med kirkeruinene ved Randabergfjellet (omtalt på side 72). I tillegg bør kommunen i planen peke på behovet for å gjøre disse ruinene tilgjengelige for allmennheten (stier, parkeringsplass mm) med nødvendig skilting og opplysningstavler. Dette bør innarbeides i delmål side 103.	Tatt til følge. Det innarbeides et nytt tiltak om kirkeruinene ved Randabergfjellet i tiltaksplanen under delmål om religiøse kulturminner. I forbindelse med Rogaland fylkeskommunes arbeid med BARK ses det på mulighetene for å forbedre informasjonen i tilknytning til den gamle kirketuften på Randabergfjellet. BARK er en kartlegging og prioritering av arkeologiske kulturminner for skjøtsel og formidling.
2. Det er søkt biskop/riksantikvar om godkjenning på utvendig detektorer for brann på Randaberg kirke. Dette vil erstatte behovet for utvendig sprinkleranlegg. Dette finansieres av Randaberg kirkelige fellesråd. Dette bør føre til justering av punktet i tiltaksplan (side 103). Fortsatt er arbeidet med innvendig renovering svært aktuelt.	Tatt til følge. Tiltak på side 103 oppdateres i samsvar med pkt. 2 i uttalelsen.
3. Randaberg kirkelige fellesråd vil arbeide for å få på plass en bevaringsplan for Randaberg kirkegård i tråd med tiltaksplan side 103. Vi antar det vil ta et år eller to.	Tatt til følge. Tidsplanen for tiltaket justeres i samsvar med pkt 3 i uttalelsen.
4. Vi oppdaget ved gjennomgang av planen noen få feil (vi antar at de er feil i hvert fall): a. På side 72 står det at kirken på Randabergfjellet fungerte som soknekirke til 1948. Det er feil. Deler av det gamle bygget ble brukt ved byggingen av dagens kirke i 1845. b. Håland skole/bedehus (pkt 3.2.7 og side 75) benyttes i dag av Randaberg frikirke (Den evangelisk lutherske frikirke). c. Foren skule sies å være oppført i 1986. Det skal vel være 1886 (s. 53).	Tatt til følge. Planen korrigeres i samsvar med punkt 4 i innspillet
5. Elevrådsstyret på Goa skole. 12. sept. 2018.	
Elevrådsstyret ved Goa skole har i møte diskutert denne saken og studert kartet over alle kulturminnene. Vi var overrasket over at det var så mange kulturminner i vårt område og i kommunen. De fleste av disse	Merknaden tas til etterretning. Elevrådet har kommet med et godt innspill til saken. Det er

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>vet vi ikke noe om. Det er viktig at disse registrerte kulturminnene blir gjort kjent for alle. Derfor synes vi at planen bør inneholde et punkt om formidling, der Jærmuseet, Vistnestunet og kommunen også tenker på hvordan disse opplysningene kan presenteres for alle, og også for elevene i skolene i Randaberg.</p>	<p>viktig at kulturminne ikke bare blir tatt vare på, men aktivt formidlet. Siden kommunen ikke kan ha et formidlingsopplegg i tilknytning til alle kulturminnene i kommunen, har vi prioritert at denne formidlingen skal skjer med utgangspunkt i Tungenes fyr og Vistnestunet. I tiltaksplanen i kapittel 7 har vi dessuten spesielt pekt på viktigheten av å prioritere formidlingen av kulturminnene fra andre verdenskrig.</p>
<p>6. Erling S. Kielland, 4. sept. 2018</p>	
<p>Kommunedelplan for kulturminner har mange interessante og verdifulle opplysninger i sammenheng med bl.a. bygdas identitet og historie. Mener at Randaberg kommunes har manglende interesse for restaurering og vern av kirketuften på Randabergfjellet. Kirkeruinen på Viste ble flott restaurert i 2015 av Arkeologisk Museum UiS etter tilskudd fra Riksantikvaren. Den ble antagelig oppført som privat kapell for en betydelig person i området på 11-1200 tallet, men var i forfall allerede 2-300 år senere.</p> <p>Kirketomta er verd et besøk, men det mangler fremdeles retningskilt inn fra Vistnesveien og informasjonstavle ved murene. Kirken på Randabergfjellet ble sannsynligvis også oppført på 1100 tallet, og kanskje var det den mektige lendmannen Jon Torbergsson som gjorde dette på sin egen gård. Kirken var i bruk til 1845 dvs. i ca. 700 år, til den ble erstattet av ny kirke i Randaberg Sentrum. Gjennom de mange hundreårene var Randabergkirken i alle kirkelige høytideligheter - men også i utallige verdslige sammenhenger, det viktigste og sentrale samlingsstedet for Randaberg sine innbyggere. Så ble kirken revet – i praksis ”glemt” og i dag er det vel bare altertavlen i Randaberg kirke som er tatt vare på fra den gamle kirken.</p> <p>Kirketomten på Randabergfjellet er nå et sørgelig skue! Omgitt av dyrket mark og som en lav og ugress-overgrodd avlang forhøyning er det ikke mye høytid og ærverdig pietet som røper at dette er bygdas mest verneverdige kulturminne etter Vistehola. Der befolkningen kom sammen i gode og dårlige tider gjennom mange hundre år. Et informasjonsskilt forteller om kirkens historie. Den interesserte ser mot</p>	<p>Tatt delvis til følge. Se kommentarer under Randaberg kirkes fellesråd innspill, punkt 1.</p> <p>De to middelalderkirkene på Randaberg er omtalt i planens avsnitt 4.2. Her er bl.a. påpekt følgende: Hverken kirken eller kirketuften er arkeologisk undersøkt, men det er svært sannsynlig at det i bakken kan skjule seg funn fra vikingtid eller middelalder. I utgangspunktet er dette et ansvar for Rogaland fylkeskommune, i dialog med grunneier. Randaberg kommune vil imidlertid kunne spille en pådriverrolle. Foruten skilting og tilrettelegging for publikum, bør det på sikt foretas arkeologiske undersøkelser på stedet.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>ugressshøyden og undres nok kanskje over mangel på vedlikehold, inngjerding, oppmerking og mer respekt og verdighet for dette viktige kulturminnet.</p> <p>Ber om at Randaberg kommune nå tar tak i denne saken og innleder en prosess som kan utløse en arkeologisk undersøkelse og videre en verdig presentasjon av kirketomten på Randabergfjellet. I samarbeid med Arkeologisk Museum og i dialog med aktuell grunneier.</p>	
7. Fylkesrådmannen i Rogaland 19.sept. 2018	
<p>Fylkesrådmannen har vurdert saken som sektormyndighet innenfor kulturminnevern.</p> <p>Det er svært positivt at Randaberg kommune nå har utarbeidet et utkast til sin første kommunedelplan for kulturminner, da det er et nasjonalt mål at alle kommunene i landet skal ha en kulturminneplan. Det er videre svært positivt at det er ansatte i kommunen som i stor grad har utarbeidet kommunedelplanen. Dette fordi kommunen da selv får opparbeidet seg kompetanse på, og bedre oversikt over, kulturminnene i kommunen.</p> <p>Fylkesrådmannen synes at kommunedelplanen fremstår som en tiltalende og oversiktlig plan, som er gjennomarbeidet og informasjonsrik, med klare mål og tiltak for å bevare og formidle kommunens prioriterte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Fylkeskommunens to representanter som har deltatt i planens arbeidsgruppe synes det er gledelig å se det ferdige planforslaget.</p>	<p>Fylkesrådmannens har merknader og kommentarer til planen som i sin helhet er vedlagt. De fleste av disse er tatt til følge i hht. oversikten i dokumentet <i>Endringsliste, Kommunedelplan for kulturminner i Randaberg kommune 2018-2030</i>.</p> <p>Innspill som omhandler enkle korreksjoner tas ikke med i det følgende. De fleste av disse er innarbeidet i planen. Det er en rekke merknader som er knyttet til rulleringen av kommuneplanen og som rådmannen derfor vurderer nærmere i den sammenheng.</p>
<p>I figuren side 8 som viser en tradisjonell forståelse av hvordan kulturminner rangeres i et hierarki fra lokal til nasjonal betydning bør også Randaberg kirke som er en listeført kirke og Vistnestunet som bl.a. består av jærhus og grindbygd løe, anses som kulturminner med nasjonal verdi/interesse.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst i figur endres i hht. merknad.</p>
<p><i>2.1 Forvaltningsansvaret:</i> Kapittelet gir god oversikt over forvaltningsansvaret slik det fungerer i dag. Vi gjør imidlertid oppmerksom på at løsfunn og metalldetektorfunn skal innleveres til Rogaland fylkeskommune, seksjon for kulturarv, og ikke Arkeologisk museum UiS.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p>
<p><i>2.2. Fortidsminner i databasen Askeladden</i> Under omtalen av Askeladden er det viktig å ta med at det stadig registreres nyoppgagete fornminner i Askeladden. Samtidig kan en del eldre registreringer ha noe ukorrekte kartmarkering og/eller vernestatus. Potensialet for automatisk freda kulturminner under</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>dagens markoverflate, er generelt stort i Randaberg. Dette gjelder fornminner fra alle tidsperioder. Spesielt de siste 20 årene har tilfanget av registrerte bosetnings-/aktivitetsspor under dagens markoverflate vært stort.</p>	
<p><i>2.3 Områder i Randaberg</i> Ved Goa ble det for et par år siden registrert en bergmalingslokalitet. Bergmalereier er kjent fra hele verden, men det er bare <i>en</i> tidligere kjent bergmalingslokalitet i Rogaland (Rennarsundet), og i Norge finnes det totalt ca. 25 kjente lokaliteter med malte figurer. Bergmalinger hører dermed til de mer sjeldne fornminnetypene i Norge. Lokaliteten i Rennarsundet er foreløpig tolket å stamme fra midtre eller siste del av eldre steinalder, evt. fra tidlig yngre steinalder. Lokaliteten i Randaberg viser bl.a. en tegning/maling som er tolket som et hjortedyr.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst suppleres i hht til merknad.</p>
<p>Når det gjelder Randaberg kirke som er listeført, skal alle saker som angår endringer i og <i>på</i> kirken sendes til Riksantikvaren for uttalelse. Når det gjelder tiltak i den listeførte kirkens omgivelser, er det fylkeskommunen som skal uttale seg, jfr. delegasjon fra 2013.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p>
<p><i>S3. Verneverdige bygninger og kulturmiljøer</i> 3.1 SEFRAK C-bygg som er oppjustert til verneklasse B er ikke listet opp under egen bolk på plankartet, eksempelvis naust i Sandebukta og Holmavika. Ifølge teksten bør begge naust i Sandebukta inngå i hensynssone bevaring for kulturmiljø, men Sandebukta er ikke vist med en slik hensynssone på kartet. Det er videre positivt at Harestadvika som et helhetlig miljø foreslås vist som hensynssone kulturmiljø i kommuneplanens arealdel.</p>	<p>Tatt til følge. Kart endres i hht til merknad.</p>
<p><i>3.2.3 Jærhus og jærtun:</i> Det er fem jærhus igjen i Randaberg. Alle gjenværende jærhus skal anses som SEFRAK verneklasse A. Det fremgår av planen at alle jærhus bør reguleres til spesialområde bevaring. Dette må rettes til hensynssone bevaring, jfr. Plan- og bygningsloven av 2008. Regulering til hensynssone bevaring i hht PBL § 12-6 må gjøres på reguleringsplannivå.</p> <p>Vi mener at det vil være naturlig og forutsigbart at alle gjenværende jærhus og jærtun også bør vises som hensynssone bevaring av kulturmiljø i kommuneplanens arealdel/kommuneplankartet, i hht PBL § 11-8 c. Det er imidlertid noen jærhus som ikke inngår i hensynssone slik forslaget foreligger.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p> <p>Tre av de fem Jærhusene inngår ikke i egen hensynssone. Rådmannen foreslår at hensynssone H13 (kart 2) utvides slik at Jærhuset i Vistnesveien 190 innlemmes i sonen. Jærhusene i Vistnesveien 91 og Todnemveien 35 inngår ikke i miljø, men det</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
	legges en hensynssone rundt selve jærhusene.
<p>3.2.5 Sørgarden, Harestad og Randaberggeilen 13 er to benevnelser på samme gardstun. Dette fremstår som forvirrende for en som ikke er lokalkjent, og må tydeliggjøres i teksten. Randaberggeilen 13 er foreslått som hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel, mens bygningene på tunet omtales som Sørgarden i oversikten over SEFRAK-objekter i verneklasse A og B-objekt som vurderes til verneklasse A (tørkehus).</p> <p>Det er videre noe uklar tekst omkring tørkehus (Kart 2, ref 48), og naust tilhørende Randaberggeilen 13 (Kart 2, ref 81), som i utgangspunktet er evaluert i verneklasse B, men som vurderes av kommunen som SEFRAK A, og hva som er regulert til spesialområde bevaring per i dag og hva som ønskes regulert til bevaring i fremtida. Det samme tørkehuset er foreslått med egen hensynssone på plankartet, antagelig fordi det allerede er regulert til bevaring i en reguleringsplan.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p> <p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p>
<p>3.2.6 Tre naust i Randabergbukta sør er i verneklasse B i SEFRAK. To av dem ser ut som de er oppjustert til verneklasse A på kartet, uten at dette nevnes i teksten, mens det tredje omtales i teksten som oppjustert til verneklasse A, men er vist som verneklasse B på kartet. Dette må rettes opp.</p>	<p>Tatt til følge. Tekst og kart er korrigert i hht til merknad.</p>
<p>3.2.7. Skolebygg og forsamlingslokale Foren skole er oppgitt å være i verneklasse A i teksten. I følge vårt SEFRAK-materiale er bygningen evaluert i verneklasse C. Kommunen har imidlertid anledning til å oppgradere verneverdien i sin kulturminneplan. Det står også at byggeår er 1986. Dette må rettes opp.</p>	<p>Tekstdelen er korrigert slik at Foren skole nå står oppgitt som verneklasse C.</p>
<p>3.2.8. Øvrige frednings- og verneverdige bygg i verneklasse A og B Her er samme bilde vist to ganger med to forskjellige adresser. Feil vedrørende bilder og tekst må rettes opp. Det burde vært et bilde av tørkehuset på Harestad i verneklasse A. Det er i utgangspunktet naturlig å prioritere å vise bilder av A og B-bygg fremfor C-bygg i planen.</p> <p>Naust i Harestadvika/Skiftesvik i verneklasse B som hører til gårdsnr. 48/10, Torvmyrveien 29, Grødem, i verneklasse B bør ifølge planen vurderes til <i>spesialområde bevaring</i>. Naustet inngår også på verneliste over verneklasse B – <i>verneverdige bygninger som er aktuelle for spesialregulering</i>, men inngår ikke i foreslått hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel, antagelig fordi det ligger for seg selv. Det</p>	<p>Bilde for Uthus, Bøveien 173 byttes ut med riktig bilde.</p> <p>Setning om at naust bør vurderes til spesialområde bevaring tas ut, da naust ikke inngår i et større miljø.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>bør generelt tas en grundig gjennomgang for å luke ut eventuelle feil eller uklarheter i tekst og opplisteringer.</p>	
<p><i>3.3. Kulturminneobjekter med vern gjennom plan- og bygningsloven (PBL) – spesialområde/hensynssone bevaring</i></p> <p>Kulturminner som allerede er regulert til spesialområde bevaring i gjeldende reguleringsplaner må enten vises som hensynssone bevaring § 11-8 c, område som er båndlagt etter plan- og bygningsloven, eller som område der gjeldende plan med bevaringsformål fortsatt skal gjelde. Det blir derfor litt rart når det står at f.eks. Bakeriet i Randaberg sentrum er <i>foreslått</i> til hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel, når det allerede har et formelt vern. Ved de kulturminnene som allerede har et formelt vern bør det heller stå at de <i>skal</i> vises som hensynssone bevaring på kommuneplankartet. (På kart 2 ser dette ut til å gjelde for hensynssone for enkeltobjekter H1 – H5. Tørkehus 51/65 samsvarer dog ikke med tørkehuset i Randaberggeilen 13 på gnr 51/2, 24. Dette må rettes opp.</p> <p>Når det gjelder nyere tids kulturminner må det skilles mellom hensynssone bevaring av kulturmiljø på kommuneplannivå (§11-8 c) og hensynssone bevaring av kulturmiljø på reguleringsplannivå (§12-6). I en reguleringsplan blir kulturminnene regulert til hensynssone bevaring med tilhørende bestemmelser. På kommuneplannivå blir det lagt på en hensynssone på områder der man må ta særlige hensyn til kulturminneverdiene med tilhørende retningslinjer. Dette blir fulgt opp av regulering til hensynssone bevaring i fremtidige reguleringsplaner for det aktuelle området.</p>	<p>Tatt til følge. Tabeller og overskrifter både i tekstdel og kart justeres i hht. innspillet.</p> <p>Tekst i kartforklaring korrigeres til Tørkehus 51/2.</p>
<p><i>3.4 Kulturminner etter 1900:</i> Det er positivt at det også settes søkelys på enkelte kulturminner og -miljøer fra etter 1900, selv om en ikke har hatt kapasitet til å kartlegge og registrere disse i denne omgang. Når det gjelder Viste Hageby kommer det ikke frem i teksten hvilken husrekke som regnes særlig verdifull. Ifølge oppsummering i 3.5 gjelder dette rekke av boliger i Lensmannsveien. Dette bør tydeliggjøres også i teksten.</p>	<p>Tatt til følge. Husrekken som det henvises til gjelder Varheiveien 11, Lensmannsveien 13, Tingveien 11 og Krabbeveien 1. (Adressene er til andre veier pga. hjørnetomter.) Disse husene er tilnærmet originale, slik de ble ferdigstilt i 1966-1967. Det finnes også andre originale hus i Viste hageby, bl.a. Sjøråkveien 7, Sjøråkveien 9 og Sjøråkveien 11. Dette er nå tydeliggjort i teksten.</p>
<p><i>3.5. Oppsummering kulturminner og kulturmiljøer som foreslås til hensynssone kulturminner og miljøer, jfr. Forslag i kulturminneplanens kart 2 over nyere tids kulturminner.</i></p>	

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>Det bør presiseres at dette gjelder hensynssone kulturminner og miljøer på kommuneplannivå i hht PBL § 11-8 c).</p> <p>Det er noen kulturminner på oppsummeringslista som ikke står i tegnforklaringen på kartet og som mangler markering som hensynssone i kartet. Dette gjelder kraftverket i Kvernevik og Viste hageby – Lensmannsveien.</p>	<p>Merknad tas til følge.</p> <p>Rådmannen har valgt å ikke foreslå hensynssone for de to kulturminnene. Kraftverket i Kvernevik: Fremtidig status henger sammen med det pågående planarbeidet for Transportkorridor vest. Viste hageby: Rådmannen går i denne omgangen inn for å ta dette med i kulturplanens tekstdel som et kulturminne, og se det i sammenheng med pkt 1.3. i tiltaksplanen. Dette innebærer at en mer formell verning i form av hensynssone ses i sammenheng med en mer helhetlig karlegging av kulturminner fra etter 1900.</p>
<p>4. Religiøse kulturminner. Benevnelsen <i>nyere tids kulturminner</i> omfatter alle kulturminner fra etter 1537 og framover. Når nyere tids kulturminner fra de siste tiår skal omtales, kan man bruke benevnelsen <i>kulturminner fra vår egen samtid</i> eller evt. <i>nær fortid</i>, i stedet for <i>nyere tids kulturminne</i> for å differensiere noe. Vi tenker i denne sammenheng på Grødem kirke og Viste hageby.</p> <p>Sporene etter den gamle Randaberg kirke på Randabergfjellet er <i>automatisk</i> fredet. På kart 2 over nyere tids kulturminner er kirketuft ved Randabergfjellet foreslått som hensynssone H15. Da denne er automatisk fredet skal den vises som hensynssone d) båndlagt etter kulturminneloven, og hører hjemme på plankart 1 over automatisk fredete kulturminner.</p> <p>Alle saker som gjelder den listeførte Randaberg kirke (kirken i sentrum) som angår endringer i og på kirken sendes til Riksantikvaren for uttalelse. For tiltak i omgivelsene skal fylkeskommunen uttale seg, jfr. delegasjon fra 2013. Fjerning eller flytting av gravminner i kirkens eie som er eldre enn 60 år og yngre enn fra 1536, skal ikke foretas før fylkeskommunen har fått uttale seg, jfr. Kirkerundskrivet.</p> <p>Når det gjelder steinkirker på Jæren, bør gjerne Domkirken i Stavanger også nevnes. I følge teksten fungerte langkirken på Randaberg gamle kirkested på Randabergfjellet som soknekirke for nordre del av</p>	<p>Merknad tas til følge.</p> <p>Kart er korrigert i hht. merknad.</p> <p>Merknad tas til følge</p> <p>Merknad tas til følge.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>Randaberg til 1948. Menes her 1848, siden det fremgår av teksten at materialene fra den gamle kirken ble brukt ved byggingen av nye Randaberg kirke som ble oppført i 1845.</p>	
<p>5. Krigsminner. Arbeidet som kommunen har gjort med å registrere og kartfeste krigsminnene fra andre verdenskrig, på grunnlag av Svein Magne Olsens bok om Randaberg under andre verdenskrig fra 2010, er imponerende. Krigsminnene er markert på kart 2. De 116 enkeltminnene fordelt på ti forskjellige lokaliteter er også lagt inn i Riksantikvarens database Askeladden og Kulturminnesøk.</p> <p>Kapittelet om krigsminner er også svært informativt. Kommuneplanens forslag til prioritering av krigsminnene i formidlingssammenheng, der Randabergfjellet, Tungenes/Tungevågen og kommandobunkeren på Bø med tilhørende kanonstillinger pekes ut, synes fornuftig. Det er også bra at det er nedtegnet noen hovedprinsipper for forvaltning av krigsminnene i arealplansammenheng. Det er tydelig at krigsminnene er av stor betydning i Randaberg.</p>	<p>Tas til etterretning.</p> <p>Rådmannen vil understreke at alle tiltak i tilknytning til kommandobunkeren på Bø må skje i tett dialog med grunneier.</p>
<p>6. Planer og plangrunnlag. I tillegg til kulturminnelovens §§ 1 og 2, har særlig §§ 3, 6, 8 og 9 betydning i forhold til ivaretagelsen av automatisk freda kulturminner i forbindelse med plansaksbehandling. Vi ber kommunen vise til disse. Det er særlig viktig å få frem at dersom noen vil sette i gang tiltak som kan virke inn på automatisk freda kulturminner som nevnt i § 3 første ledd, må vedkommende tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt melde fra til kulturminnemyndighetene (jf. kulturminnelovens § 8).</p>	<p>Tatt til følge. Tekst endres i hht til merknad.</p>
<p>Forutsetter at de forslag til hensynssoner for bevaring av kulturmiljø, og til bestemmelser og retningslinjer knyttet til kulturminner og kulturmiljø, som fremkommer i kulturminneplanen, blir integrert i kommuneplanen som for tiden rulleres, i tråd med planprogram for kommuneplanen. Det er svært bra at kommunen knytter tett bånd mellom kommunedelplanarbeidet for kulturminner, landbruksplanen og kommuneplanen.</p>	<p>Tas til etterretning.</p>
<p><i>6.4 Økonomiske støtteordninger</i> Fylkeskommunens tilskuddsordninger til verneverdige bygg og anlegg står omtalt to ganger med litt forskjellig ordlyd, noe som kan bidra til misforståelser. Støtteordningen som fylkeskommunen forvalter på vegne av Riksantikvaren går til bygninger og anlegg og kulturmiljøer som er fredet med hjemmel i kulturminneloven og som er <i>i privat eie</i>.</p>	<p>Tas til følge. Tekst endres.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>6.5. <i>Definisjoner og begreper - Vedtaksfredet kulturminne</i> Nyere tids kulturminner og kulturmiljøer, yngre enn 1537, kan fredes etter kulturminneloven §§ 15, 19 og 20, av Riksantikvaren. Kulturminner i statlig eie kan forskriftsfredes etter kulturminneloven §22a.</p>	<p>Tas til følge. Tekst endres.</p>
<p><i>Saksbehandlingsregler og praksis for vern av kulturminner og kulturmiljøer.</i> Etter fylkesrådmannens vurdering kommer ikke saksbehandlingsprosedyrer for plan- og byggesaker som berører nyere tids kulturminner tydelig frem i tekstdelen. Hvilke saker skal eksempelvis sendes til fylkeskommunen som kulturminnemyndighet for uttalelse, og hvilke skal via landbruksavdelingen i kommunen. Hvem skal vurdere tiltak på bygg og anlegg i verneklasse B, for eksempel? Og er tiltak på krigsminner som ikke inngår som prioritert i tiltaksplanen søknadspiktig? Dette kommer delvis frem av notat som inneholder forslag til bestemmelser til kommuneplanens arealdel, men bør også komme frem i et eget avsnitt i selve kulturminneplanen.</p> <p>Det bør også omtales hvilke tiltak som kan behandles administrativt i kommunen, og hva som må behandles politisk. Videre bør innholdet i vernelisten som følger som vedlegg, som sier hvilke kulturminneobjekt som <i>må sikres formelt vern gjennom freding eller ved regulering til spesialområde bevaring</i>, dvs. som ikke kan rives, og hvilke som er aktuelle for spesialregulering, også komme tydelig frem i tekstdokumentet.</p> <p>Det bør også skrives noe om at i de tilfeller der rivning av kulturminner som inngår i kommunedelplan for kulturminner er uunngåelig, må det sikres at både byggeskikk og kulturhistorie knyttet til de aktuelle kulturminner blir dokumentert. Dette kan sikres i aktuelle reguleringsbestemmelser eller som vilkår i byggesak.</p>	<p>Tas til etterretning. Rådmannen mener at oppfølging fungerer godt pr i dag i Randaberg kommune, gjennom dialog internt i kommunen, og mellom kommunen og overordna myndighet.</p> <p>Rådmannen foreslår at kommuneplanens bestemmelser og retningslinjer knyttet til kulturminner og kulturmiljøer (§ 10 i planbestemmelsene) legges inn som vedlegg i kommunedelplanen for kulturminner når kommuneplanen er endelig vedtatt.</p>
<p>7) <i>Tiltaksplan.</i> Lister opp mange gode tiltak og klare mål for ivaretagelse og formidling av kulturminnene. Ber om at under delmål om ivaretagelse av fortidsminnene settes som tiltak at de automatisk freda kulturminnene skal ivaretas gjennom bestemmelser og hensynssoneregulering i kommuneplanen og reguleringsplaner.</p> <p>Automatisk freda kulturminner skal vises som hensynssone § 11-8 d), men kommunen kan også med fordel se på om et større område rundt noen av de automatisk freda kulturminnene som ligger som konsentrasjoner, eller som ligger i kulturlandskap med høy prioritet, bør markeres som hensynssone c) i fremtidig kommuneplan.</p>	<p>Tas delvis til følge ved at det innarbeides tekst om automatisk freda kulturminnene skal ivaretas gjennom bestemmelser og hensynssoneregulering i kommuneplanen og reguleringsplanen i tiltaksdelen.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>Når det gjelder delmål om god forvaltning av verneverdige bygninger og kulturmiljøer, om at alle kulturminner i verneklasse A og B i utgangspunktet skal sikres ved regulering til hensynssone for kulturminner etter PBL § 11-8 c) og § 12-6, er det uheldig at ikke alle SEFRAK-A objekter er foreslått som hensynssone bevaring av kulturminne/kulturmiljø i kommende kommuneplan, men at enkelte er utelatt. I følge verneliste som er vedlagt kulturminneplanen må imidlertid alle kulturminner og kulturmiljøer vurdert i verneklasse A sikres formelt vern gjennom fredning eller ved regulering til spesialområde/hensynssone bevaring.</p>	<p>Tas til etterretning og følges nærmere opp i forbindelse med kommuneplan.</p>
<p>Det som fremkommer i tiltaksplan, verneliste og forslag til hensynssoner og bestemmelser om hvilke kulturminner og kulturmiljøer som sikres formelt vern må være i overenskomst, slik at forvaltningen blir klar og forutsigbar. Det anbefales derfor at det tas en ekstra gjennomgang på dette for å sikre at dette er i samsvar.</p>	<p>Tas til etterretning. Det er gjort ekstra gjennomgang for å sikre mest mulig samsvar.</p>
<p>Setningen <i>et utvalg av nyere kulturminner/miljøer skal tas vare på</i> er uklar. Her bør det presiseres <i>fra etter 1900</i> eller lignende, dersom det er dette som menes. Når det gjelder planer om innvendig renovasjon og utvendig sprinkleranlegg i Randaberg kirke, må også RA, Riksantikvaren føres opp under ansvar, da tiltak på listeført kirke må avklares med Riksantikvaren.</p>	<p>Tas til følge. Tekst endres.</p>
<p>Kart 1: Det er positivt at kommunen har foreslått en rekke hensynssoner for bevaring av kulturminne/kulturmiljø på plankartet. Foreslåtte hensynssoner for bevaring av kulturmiljø har foreløpig status som forslag, og kan først gis juridisk status når de blir integrert i kommuneplanens arealdel. Det er flere større kulturmiljøer som er foreslått som hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel, f.eks. Tungevågen/Tungenes/Håbakken, Vistnestunet/Vistnes og ytre Bø. Dette vurderes som svært positivt da det sikrer helheten av kulturminner i landskapet og kulturmiljøet innenfor området.</p>	<p>Tas til orientering</p>
<p>Kart 2 Fortidsminner: Kartet gir et godt inntrykk av de forskjellige kulturminnekategoriene og vernestatus. Det kan imidlertid se ut til at enkelte kulturminner/kulturminnefelt ikke viser på kartet, bl.a. et større kulturminnefelt ved Galtahaugen (Askeladden id 5232 – Gårdsanlegg).</p> <p>De større kulturminnefeltene kunne også med fordel bli vist med avgrensning, slik at man lettere ser omfanget av disse. Vi vil også anbefale at kommunedelplanens henvisning til kartportalen</p>	<p>Merknad tas delvis til følge ved bl.a. å få fram Galtahaugen på kartet.</p> <p>Henvisning til Temakart Rogaland er tatt med på kartet.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>Kulturminnesøk også tas med på selve kartet. Her kan man også vise til Temakart Rogaland (https://www.temakart-rogaland.no), der man kan få opp kulturminner ved å huke av for disse på temalagene. Temakartportalen oppdateres jevnlig i forhold til Askeladden.</p> <p>Når det gjelder henvisning til Askeladden og andre kartportaler knyttet opp mot denne, er det viktig å påpeke at en del registreringer er gamle og at en del kartmarkeringer kan være unøyaktige. Askeladden oppdateres jevnlig, med nyregistrerte kulturminner, samt endret plassering, oppdatert beskrivelse og vernestatus som følge av kontrollregistreringer. For spesielt interesserte kan også https://hoydedata.no/LaserInnsyn/ være interessant. Her kan man få opp Lidar-skanning av landskapet, noe som gir detaljerte tredimensjonale modeller av landskapet og markoverflaten. Flere kulturminner blir ekstra synlige på disse kartene.</p> <p>Når det gjelder beskrivelsen av de ulike former for vern bør det under vedtaksfredet henvises til kulturminnelovens § 19 når det gjelder fredning av et område rundt et fredet enkeltobjekt. Det kan også vedtaksfredes større kulturmiljøer etter kulturminneloven § 20. Når det gjelder beskrivelsen av de ulike former for vern bør det under <i>Vernet etter Plan- og bygningsloven</i> presiseres at det er hensynssone C etter PBL § 11-8. Det bør også tas med hensynssone D etter samme paragraf.</p> <p>Det bør også opplyses om og skille mellom hensynssone bevaring i kommuneplan §11-8 c) og reguleringsplan §12-6. Under <i>Fjernet (aut. Fredet)</i> ber vi om at det tas med at det i disse områdene er stort potensial for ytterligere automatisk freda kulturminner i form av aktivitets-/bosetningsspor fra forhistorisk tid, som kan være bevart.</p>	<p>Det er på side 20 tatt inn noe mer i teksten om at Askeladden kan være unøyaktig og at databasen stadig oppdateres med nye kulturminner.</p> <p>Merknad tas delvis til følge.</p> <p>Merknad tas delvis til følge.</p>
<p>Kulturminner fra etter 1900 eller fra vår samtid som omtales i planen, men som av naturlige årsaker ikke er SEFRAK-registrert, eller som ikke inngår i foreslåtte hensynssoner for bevaring, bør også markeres på kartet, f.eks. Grødem kirke.</p>	<p>Merknad tas til følge.</p>
<p>Kulturminner for vannforsyning/renovasjon er markert med blå trekanter på kartet, men disse er ikke beskrevet eller vist til andre steder i plandokumentet så vidt vi kan se. Kulturminner som er markert på plankartet bør også omtales i tekstdelen.</p>	<p>Det er flere tema vi av kapasitetshensyn ikke har rukket å beskrive i tekstdelen, og som vi får ta med ved neste rullering av planen.</p>
<p>Nummereringen av SEFRAK-objekter og hensynssoner på kart 2 bør refereres til i tekstdelen der hvert enkelt kulturminne eller kulturmiljø omtales. Dette for å bedre leser- og brukervennligheten.</p>	<p>Merknad tas til følge. Gjelder spesielt i kapittel 3. Her har alle SEFRAK-objekter fått</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
	en referanse som henviser til kartets nummerering.
<p><i>Verneliste</i> lister opp alle fredete objekter, SEFRAK-objekter i verneklasse A, B-objekter som vurderes som verneklasse A, og bygg i verneklasse B i Randaberg, der det forutsettes at kulturminner i verneklasse A må sikres formelt vern gjennom fredning eller ved regulering til spesialområde bevaring, og gjenværende B-objekter er aktuelle for spesialregulering. Det er også enkelte SEFRAK-registrerte objekter i verneklasse C som ifølge teksten er oppjustert til verneklasse B i planen, men dette ser ikke ut til å være synliggjort på plankart og tilhørende tegnforklaring eller i vernelisten. Det bør vurderes om dette skal synliggjøres også her for å fremstå forutsigbart.</p>	Merknad tas til følge.
<p><i>Notat:</i> Kommunen har laget mange gode forslag til bestemmelser og retningslinjer, som skal være et innspill til arbeidet med bestemmelser og retningslinjer til kommuneplanens arealdel. Har noen merknader og forslag til presiseringer og anbefaler at notatet innarbeides i selve kommunedelplanen for kulturminner, som et vedlegg, i stedet for å ha det som et separat notat.</p> <p>Når det gjelder bestemmelser knyttet til automatisk freda kulturminner pleier Fylkesrådmannen normalt å foreslå/kreve at følgende bestemmelser tas med i kommuneplanen;</p> <p><i>Under generelle bestemmelser: Automatisk freda kulturminner Før område- og detaljplaner kan bli vedtatt må kulturminnemyndighetene vurdere om foreslått arealdisponering vil føre til konflikt i forhold til automatisk freda kulturminner, jf. Kulturminnelova §§ 3, 8 og 9. Dette gjelder alle områder i kommuneplanen som ikke tidligere er frigitt av kulturminnemyndighetene. Tiltak unntatt det generelle plankravet (mindre utbyggingstiltak, idrettsanlegg, område for fritidsbebyggelse og lignende) skal sendes kulturminnemyndighetene for vurdering i hht. Lov om kulturminner §§ 3, 8 og 9. Dette gjelder også for tiltak innenfor formålene grønnstruktur og LNF. Forholdet til marine kulturminner Alle tiltak i sjø og vassdrag skal avklares med kulturminnemyndighetene iht. KML §§ 9 og 14 og kulturminner og kulturmiljø §10.</i></p> <p><i>Under hensynssoner: Hensynssone for automatisk freda kulturminner (H730). Områdene er fredet i henhold til lov om kulturminner av 1978, jf. §4. Det er ikke tillatt å utføre tiltak eller arbeid innenfor disse områdene uten tillatelse fra kulturminnemyndighetene, jf. Kulturminnelovens § 3 og § 8. Automatisk freda kulturminner som ligger innenfor områdene vist som utbyggingsområder (bebyggelse og anlegg,</i></p>	<p>De fleste av RFK sine merknader til dette notatet er tatt til følge, med unntak av 3.1.2. nedenfor.</p> <p>Merknad tas til følge.</p> <p>Merknad tas til følge.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p><i>samferdsel og teknisk infrastruktur) skal, med tilstrekkelig vernesone jf. Kulturminneloven § 6, søkes bevart gjennom hensynssoneregulering i kombinasjon med grøntområde/friområde eller lignende i fremtidig område/detaljregulering. Det skal i forbindelse med framtidig reguleringsplanarbeid utarbeides skjøtselsplan for det arealet som avsettes til hensynssone kulturminne innenfor avsatt planområde.</i></p> <p>I tillegg vil man kreve at automatisk freda kulturminner som ligger i nye forslag til kommuneplanens arealdel (bl.a. utbyggingsområder), skal vises som hensynssone 11-8 d). Dette betyr at man ikke kan vente til område- og detaljregulering med å vise kulturminnene på plankartet. Når det gjelder bestemmelser og retningslinjer knyttet til nyere tids kulturminner har vi følgende merknader:</p> <p>Fellesbestemmelse 1.1 – Det er litt uklart om registrerte kulturminner omfatter både automatisk fredete og nyere tids kulturminner. Dersom den også omfatter nyere tids kulturminner, må det differensieres mellom hensynssone for bevaring av kulturminner i kommuneplan og hensynssone for bevaring av kulturminner i område- og detaljreguleringsplan, da dette ikke er det samme. I en detaljreguleringsplan er det PBL § 12-6 som er aktuell ved regulering til hensynssone bevaring, mens automatisk fredete og vedtaksfredete kulturminner må vises med hensynssone for båndlagt etter kulturminneloven.</p> <p>3. Verneverdige bygninger og kulturmiljø/nyere tids kulturminner. Bestemmelse 3.1 – Her bør man følge opp vernelista og eksplisitt si at kulturminner som vurderes i verneklasse A i kommunedelplan for kulturminner ikke tillates revet.</p> <p>Bestemmelse 3.1.2 – Forslag til tillegg: <i>Til fasadeelementer (...) skal det ved nødvendig vedlikehold/utskifting brukes samme stil, utforming, utførelse og material som originalt.</i></p> <p>4. Religiøse kulturminner. Bestemmelse 4.1 må suppleres med: Listeførte kirker forvaltes av Riksantikvaren. Bestemmelse 4.2 – Forslag til tillegg: <i>Til fasadeelementer (...) skal det ved nødvendig vedlikehold/utskifting brukes samme stil, utforming, utførelse og material som originalt.</i> Retningslinjer – Må legge til at det er fylkeskommunen som har ansvar for listeførte kirkers omgivelser og skal uttale seg til i slike saker.</p>	<p>Merknad tas til følge.</p> <p>Merknad tas til følge.</p> <p>Merknad tas til følge.</p> <p>Merknad tas ikke til følge. Etter rådmannens vurdering kan foreslåtte tillegg bli veldig kostbart for private eiere, som da kanskje foretrekker å ikke vedlikeholde i det hele tatt.</p> <p>Merknad tas til følge.</p>

Merknad	Rådmannens vurdering
<p>5. Krigsminner Bestemmelser - handlingsplan må endres til tiltaksplan. Må ikke alle tiltak på krigsminner omsøkes, og skal søknad om fjerning eller modifisering av prioriterte krigsminner også sendes til uttalelse til vernemyndighet? Dette kommer ikke frem av foreslåtte bestemmelser.</p> <p>Hensynssone c) <i>7.2. Områder som inneholder nyere tids kulturminner</i> Her bør det legges til at også kulturlandskap innenfor hensynssonene skal bevares.</p> <p>Hensynssone d) Her må det også henvises til §§ 15 og 19 i kulturminneloven, da denne hensynssonen også gjelder for vedtaksfredete kulturminner, som fyranlegget på Tungenes. Det må vises til at det gjelder egne fredningsbestemmelser for det fredete anlegget</p>	<p>Merknad tas til følge og formuleres slik: Krigsminner skal i størst mulig grad tas vare på ved tiltak og daglig drift av områdene de befinner seg i. Alle tiltak som berører krigsminner er søknadspliktige. I saker som berører krigsminnene som er prioritert ifg. tiltaksplan i KDP for Kulturminner, (tabell side 104) skal vernemyndighet uttale seg i saken.</p>